

Liberalismi ja laillisuus:

James Fitzjames Stephenin vanhaliberalistinen demokratia -kriittikki

Anssi Halmesvirta

"By Liberty, is understood, ... the absence of external Impediments; which Impediments, may oft take away part of a man's power to do what he would; but it cannot hinder him from using the power left him, according as his judgement, and reason shall dictate him".

Hobbes, *Leviathan* (1651)

I

Tarkoitukseni on tässä artikkelissa aatehistoriallisesti¹ analysoida brittiliberaali James Fitzjames STEPHENin (1829–1894) poliittista ajattelua, sen keskeisiä käsitteitä ja sanomaa keskiviktoriaanisen aikakauden (n. 1850–1875) poliittiselle kulttuurille. Aiemmassa tutkimuksessa hänet – aikanaan tunnustettu lainoppinut ja poliittinen kiistakirjoittaja – on luokiteltu ristiriitaisesti milloin »klassiseksi liberaaliksi» (Colaiaco, 1983, 215), milloin »anti-liberaaliksi» (Quinton, 1978, 88), joskus jopa »kovapintaiseksi taantumukselliseksi» (Colaiaco, 1983, 49). Sitkeä on se harhakäsitys, että Stephen olisi tosiaan ollut 'konservatiivi'. Löydämme sen yllättäen suomalaisestakin konservatismiin historian käsikirjasta: Pekka Suvanto lukee Stephenin niiden konservatiivisten teoreetikkojen – paljon sanottu sekkin – joukkoon, jotka ideologisesti vastustivat liberalismia ja sosialismia. Stephen kyllä torjui tiukasti sosialismin, mutta itseasiassa julistautui ja määritteli itsensä 'liberaaliksi', asettuipa kerran (1873) William Gladstonen johtaman liberaalipuoleen parlamenttiedokkaaksikin.² Nähtävästi väärinkäsitykset johtuvat yhtäältä siitä, että Stephen arvosteli kovin sanoin sekä John Stuart Millin julistamaa ja mm. John Morleyn puolustamaa individualistista että vapaakaupan huumassa vaurastuvan keskiluokkaisen eliitin massoja koskiskelevaa 'sentimentaalista' liberalismia, ja toisaalta siitä, että

hän, reaali-politikkaa edustavan liberaalin vaihtoehdon puuttuessa tunnusti esimerkiksi ns. Idän kysymyksessä Benjamin Disraelin konservatiivihallituksen »onnekkaaksi anomaliaksi», koska se puolusti gladstonelaisia liberaaleja pontevammin brittiläisen maailmanvallan strategisia etuja (Shannon, 1963, 215–217). Stephen ei kuitenkaan ollut luonteeltaan mikään takinkääntäjä, vaikka hänen ideansa ovatkin vedonneet myöhempiin konservatiiveihin ja konservatismiin ideologeihin. Vielä 1870-luvulla hän kannatti ainoana oikeana pitämäänsä 'kovaa' liberalismia eikä hänen tiedetä sitä senkään jälkeen hylänneen, vaikka puoluepolitiikka häntä entistä enemmän inhottikin.³ Hänen teksteistään voidaan kyllä löytää paljonkin 'konservatiivisilta' kuulostavia laillista valtaa puolustavia periaatteita, mutta aatehistoriallisesti on mielekkäämpää analysoida, millaista Stephenin yhteiskunnan perusinstituutioita säilyttävä liberalismi itseasiassa oli, ja miten se ilmaisi laillisuuden moraalista arvosta tinkimätöntä (vanha)liberaalia mielenlaatua. Viktoriaaninen liberalismi suvaitsi hyvinkin erilaisia temperamentteja, myös legalistisia.

Viktoriaaninen liberalismi jakaantui 1850-luvulla useisiin kilpaileviin ideologisiin suuntiin, utilitarismiin, vapaakauppa-aatteeseen, whigiläisyyteen, radikaaliin, demokraattiseen liberalismiin, vapaa mielisyyteen jne. Etsittäessä Stephenille paikkaa tuossa kirjossa on suunta otettava hänen 'oppisistään', aikalaisista John Stuart Millistä ja Thomas Carlylesta, edeltäjistä Jeremy Benthamista ja Edmund Burkesta, ja viimein brittien ensimmäisestä merkittävästä poliittisesta filosofista, Tho-

¹ Tätä lähestymistapaa ovat kehilleet Collini, Winch & Burrow 1983, 3–21. Yksinkertaisimmillaan se merkitsee, että aatehistorioitsijan on oltava »valppaana ajattelun eri vivahteille ja menneisyyden tunnulle» (5), eikä vain seuraamaan argumenttien logiikkaa.

² Ks. Suvanto, 1994, 115–116. Vrt. Kirk, 1954, 262–263, 267–276; Stephen, J.F. (1862) passim. ja Stephen, Leslie, 1895, 222–223.

³ Collini, 1991, 324; Stefan Collinin kirje tämän kirjoittajalle 30.1. 1985 (kirjoittajan hallussa); Hostettler, 1995, 265.

mas Hobbesista, jonka kirjoituksia Stephen piti perustavina omalle poliittiselle näkemykselleen (Hostettler, 1995, 20–22; Stephen, Leslie, 1892, 308). Hänen tarkoituksensa poliittisten ajattelutraditioiden hyväksikäytössä oli filosofinen: hän tahtoi osoittaa aikalaisilleen, mikä niissä oli hänen ajalleen totta (Colaiaco, 1983, 26). Tässä sitävastoin kysytään, minkä merkityksen Stephen antoi liberaaleille keskeiselle 'vapauden' käsitteelle. Vastauksen löytämisen suuntaviittoina ovat ylläoleva hobbesilainen vapauden määritelmä, Stephenin kirjoitusten – erityisesti hänen yrityksensä kumota John Stuart Millin vapauskäsitteeseen teoksessa *Liberty, Equality, Fraternity* (1873) – merkityssuhteet ja elämäntilanteitten logiikka sekä niihin liittyvät persoonalliset motiivit.

Stephen kasvoi evankelisessä perheessä, luki lakia Cambridgessä ja hänestä tuli tuomari vuonna 1845. Hän hankki huomattavia lisätuloja osallistumalla ajan poliittiseen, yhteiskunnalliseen ja moraalikeskusteluun 1850-luvun puolestavälistä lähtien äänitorvena ankan kriittinen *The Saturday Review*⁴, omistavan ja poliittisesti hallitsevan luokan älymystön lehti. Sen sivuilla punnittiin 1832 parlamenttireformin seurauksia⁵, arvioitiin aristokratian ja ylemmän keskiluokan oikeuksia ja velvollisuuksia hallita ja kasvattaa massoja, sekä ylipäänsä hahmoteltiin vapauden rajoja chartistien 'kiihotuksen', orjavapautusliikkeen ja viljatullien kumoamisagitaation 1830–40-luvuilla nostattaman yhteiskunnallisen kuohunnan laannuttua. Teollisen vallankumouksen mukanaan tuoma vaurastuminen, yhteiskunnalliset reformit ja 'edistyskellisten' aatteiden ja darwinilaisen kehitysopin läpimurto 1860-luvulla tekivät lukevat luokat entistä tietoisemmiksi yhteiskunnan muutoksesta. Perinteinen paternalistinen ja hierarkkinen poliittinen kulttuuri joutui kohtaamaan empirismin, positivismin ja hyötyajattelun vaatimukset ja varautumaan demokratian ja tasapäisytymisen leviämiseen. Aristokraatit pitivät demo-

kratiana uhkana 'parhaiten kykyjen' vapaalle kulttuurille, vaikka tosiasiaassa Englannin työväenluokan enemmistö oli epävallankumouksellista omaksuen säädyllisyyden ja kunniallisuuden arvoja ylemmittään. Konservatiivit ja 'taantumukselliset' pelkäsivät yhteiskunnan joutumista 'roskajoukon' valtaan (*mob-rule*), mahdollinen seuraus valistuksen ajan liiallisesta luottamuksesta (teoreettiseen) ihmisjärkeen, 'luonnollisiin ihmisoikeuksiin', rousseaulaiseen 'yleistahtoon' ja vapauden, tasa-arvon ja veljeyden sloganeihin (Houghton, 1957, 12–14; Best, 1978, 250–260, 289–290). Stephen näki ihmisluonnon synkät puolet, ne voi lukea ajan merkeistä, kuten vuoden 1848 väkivaltaisuuksista ja kansannousuista manner-Euroopassa. Ne osoittivat, mihin sekasortoon kansanvalta – Ranskan suuren vallankumouksen ajan terrorista muistuttaen – johti. Valtainstituutioita, kuten perustuslakia ja sen vanhastaan suomia vapauksia oli kunnioitettava, äänioikeutta ei tullut jakaa sen merkitystä ja arvoa tiedostamattomille ja reformin tuli olla liberaalin valtiomiestaidon valmistelema.

Äänioikeuden laajentamisen ja tasa-arvon jatkuvan etenemisen seurauksiin suhtauduttiin lukekoneiston piirissä Englannissa »evankelisella kauhulla», sama mielentila, jonka vallassa Alexis de Tocqueville oli kirjoittanut (1835, 1840) havainnoistaan amerikkalaisesta demokratiasta (de Tocqueville, 1998, 8; vrt. Roach, 1957, 60; lainaus: Harvie, 1976, 26). De Tocqueville piti demokratian rantautumista Eurooppaan väistämättömänä ilmiönä, mutta brittiläisissä, akateemisissa liberaali-piireissä ryhdyttiin 1840–50-luvuilla viivytystaisteluun demokratisoitumisen jatkuvaa etenemistä vastaan. Enemmistövallan kuviteltiin johtavan hallinnon tehottomuuteen ja lainsäädännön liiallisuuksiin – vapauden perusta, yksityisomaisuus oli tullinjalalla. John Stuart Mill laati kaiken varalta mallin suhteellisesta vaalitavasta estääkseen tietämättömyyden valtaansaapääsyn parlamentissa. Maltillista ja tiukan laillista, 'vanhoja' vapauksia luokkaamatonta politiikkaa kuuluttava Stephen pelkäsi, että aristokraattinen liberalismi, se, joka oli kunnialla pitänyt *ancien régime*n itsevaltiuden kurissa, vajoaisi demagogiaksi ja äänen kalasteluksi, itsekkääksi lyhyentähtäimen poliittisten päämäärien ajamiseksi. Ulkopuolelta puoluelinjojen hänen viestinsä hallitukselle oli: 'luonnollisten' johtajien tuli muistaa velvollisuutensa nojata koko kansaan. Jos yhteiskunnassa oli, kuten laaja ja monitahoinen keskustelu 'Englannin tilasta' 1840-luvulla epäilemättä todisti, teollistumisen ja urbanisoitumisen mukanaan tuomia epäkohtia, ne oli Stephenin mielestä korjattava

⁴ Sen perusti vuonna 1855 A.J.B. Beresford Hope, joka kehitti siitä nopeasti keskiviktoriaanisen kauden johtavan kulttuurilehden (levikki parhaimmillaan n. 10.000 kpl). Ks. Cox, 1982, 191–192.

⁵ Itseasiassa parlamenttireformi palveli aristokratian etuja ja Whig -hallitus teki sen burkelaisessa hengessä: 'ilman keinoja korjata ei voida säilyttää'. Omistavien luokkien valta vahvistui, kun sitä jaettiin kaupias- ja teollisuuspiireille. Valitsijakunnan määrä nousi vuoden 1831 366.250:stä 652.777:ään vuonna 1833 (78%). Anomaliana mainittakoon, että Lontoossa voivat työläisistä varakkaimmat reformin jälkeen äänestää, kun sitävastoin Cornwallin ja Walesin syrjäseutujen pikkukauppiat jäivät ilman äänioikeutta. Ks. Evans, 1983, 212–213 ja liitteet B.ii ja iii.

tarkasti rajatuin ja kohdennetuin reformein. Häntä oli suuresti närkästyttänyt se itseriittoisuus, tietämättömyys ja mestarointi, millä erilaiset 'reformattorit' ja kirjailijat olivat ongelmia ratkovinaan. Teollista vallankumousta ja sen tekijöitä ei käynyt yhteiskunnallisesta häädystä syyttäminen, vika oli tehottomassa ja välinpitämättömässä hallinnossa. Vain älykkyydellä ja vähittäisellä lakien parantelulla ajan tarpeita vastaaviksi voitiin kurjuutta yksityiskohdissa lieventää, ei yht'äkkisillä vallankeikauksilla ja orgaanisten instituutioiden leikkelyllä (Stephen, Leslie, 1892, 220, 223). »Hyväntekijät» (filantroopit) ja yhteiskunnalliset kirjailijat (vars. Dickens, Matthew Arnold) maalasivat liian synkän kuvan Englannista kiihdyttäen potentiaalisesti levottomien joukkojen mielialoja. He levittivät valheellista armon sanomaa ja/tai vallankumouksellisia opinkappaleita, jotka vetosivat vain valistumattomaan ('epävapaaseen') ja »radikaaliin pikkukauppiasmoraaliin» (Stephen, Leslie, 1892, 179–180), ei kyvykkäisiin ja yleviin saatikka tavalliseen, rehelliseen englantilaiseen.

Stephenin tarkoitus oli säilyttää vapauden ylevä ja legalistinen merkitys aikana, jolloin valta näytti uhkaavasti siirtyvän harvoilta monille. Hän suhtautui jo 1850-luvun puolivälissä erittäin skeptisesti ihmisen kykyihin parantaa itseään ja yhteiskuntaa ilman järjestettyä (negatiivista) vapautta ja kyvykkäimpien etuoikeutettua vallankäyttöä.

The Saturday Review, jonka avustajakuntaan Stephen liittyi vuonna 1858, oli avoimen utilitaristinen ja empiristinen, luottaen »kokemuksen kasaantuneeseen viisauteen» (Bevington, 1966, 98). Se säilytti entisen pikemminkin kuin uudisti, kannatti uskonnon sanktioita, traditioitten jatkuvuutta ja pyrki realistiseen historialliseen analyysiin. Stephenin ensimmäiset artikkelit pitäytyivät tällä linjalla. Hän suomi voimasanoja tekopyhiä utopisteja ja avuttomia surkeuden maalareita (Stephen, J.F., 1859a, 733). Ystävänsä Carlylen sankarikultin Stephen periaatteessa hyväksyi, mutta piti hänen historiallisia sankarityyppejään liian mielikuvituksellisina. Carlylen supermiehet olivat liian hyveellisiä ollakseen tosia: kansan alistaminen yhden ihmisen tahtoon vaati voimakeinoja, mikä enteili tyrannian paluuta. Liberaalina hän puolusti parlamentaarista valtaa yksinvaltaa vastaan; siihen historia oli vääjäämättömästi vienyt eikä Carlyle voinut kääntää sen pyörää taaksepäin. Toisaalta myöskään 'kapitalistikapteenien' valta ei voinut käytännössä toteutua, sillä yrittäjiä ja teollisuusjohtajia kiinnosti enemmän rahanteko kuin valtionjohto, joka kuului aristokraateille (Stephen, J.F., 1858, 638–640). Realistina Stephen piti Whig-historioitsija Macaulayn

optimistista ja edistyksellistä muutosajatusta Carlylen taantumuksellista visiota uskottavampana (Bevington, 1966, 235–236). Myös hänen tulkintansa brittiläisestä perustuslaista oli whigiläis-liberaaliin tapaan edistyksellinen, tosin tiukassa legalistisuudessaan gradualistinen: lainsäädännön ja siihen pohjaavan uudistustyön tuli sopia kunkin aikakauden historialliseen tilanteeseen ja vallalla olevaan kansan eetokseen – vain silloin muutos oli laillinen. Tässä Stephen oli vielä samoilla linjoilla suuresti kunnioittamansa liberalismin teoreetikon, John Stuart Millin kehittämien historiallis-analyttisen empirismin, etologian ja 'moraalitieteitten' (nyk. sosiologia) logiikan kanssa (Millin vapauskäsitteestä ja 'sivilisaatiohistoriasta' ks. Halmesvirta, 1993, luku 1). Millin menestysteoksen *On Liberty* (1859) tuoreeltaan luettuaan Stephen huomasi täysin yhtyvänsä sen »yleissävyyden ja argumentointiin» (Stephen, J.F., 1859b, 186–187) – ei mikään 'konservatiivinen' mielipide. Benthamilainen päättelytapa 'perustavista periaatteista' (utiliteetin maksimi) ja niiden tiukka soveltaminen koko inhimillisen toiminnan alueelle yhdisti heitä filosofisesti. Erimielisyyksiäkin, jotka myöhemmin kasvoivat ristiriidoiksi, löytyi. Stephenin evankelisuus (vrt. Mason, 1995, 19 ja 253) ei sulattanut Millin esittämää kalvinismin kritiikkiä. Millin tulkinnan mukaan kalvinismi kuoletti yksilöllisyyden ja alkuperäisyyden (luovuuden) ja alisti yksilön 'korkeammille auktoriteeteille'. Stephenille tätävästoin juuri se jatkuvuus, mikä luonnehti tapaoikeutta ja tapoja yleensä oli hyveiden ja velvollisuudentunnon lähde. Mill oli lukenut kansan eetoksen väärin: luja usko tuonpuoleiseen elämään yhä vetosi siihen voimakkaammin kuin »materialistinen», omaa etua ajava kauppiasmoraali (Bevington, 1966, 257–258). Stephen hyväksyi Millin utiliteettiprinsipiin – esimerkiksi lakeja oli arvostettava yleishyödylliseltä kannalta – mutta torjui demokraattisen mies ja ääni -periaatteen. Vakavasävyisessä artikkelissaan Benthamista hän kutsui tuekseen 'vanhat' liberalismin auktoriteetit, Hobbesin, Locken, Berkeleyyn, Humen, Benthamin, Burken, Austinin, puolustaessaan uskonnon, moraalin ja lain sanktioita vallan käytössä olevina pelottimina. Ne olivat kaikkina aikoina välttämättömiä ja hyvää tekeviä, koska ne opettivat kansan tottelemaan ja käsittämään todellisen vapauden merkityksen. Mill ei ollut täysin ymmärtänyt niiden jatkuvaa, osin tiedostamatonta hyödyllisyyttä ja oli siten livennyt utiliteetin periaatteen universaalista soveltamisesta. Stephenille omaisuuden turva, tasa-arvo lain edessä ja sopimusvapaus kuuluivat myös sen alaan. Mill olisi sallinut äänioikeusre-

formit, jotta tasavertaiset mahdollisuudet itsensä kehittämiseen olisi voitu taata kaikille, Stephen olisi laajentanut äänioikeutta vasta, kun sanktiot olisivat tehneet tehtävänsä ja kasvattaneet kansalaiset osallistumaan poliittiseen elämään. Mill oli kannattanut mm. esikoisoikeuden ja sopimusvapauden rajoittamista, molemmat ehdotuksia, jotka Stephen tuomitsi vahingollisina »innovaatioina»⁶ ja aristokratian vallan ja vapauksien perusteisiin kajoavina (Stephen, J.F., 1892a, 212–216). Millin ja Stephenin 'liberalismit' olivat erkannemassa ja joutumassa törmäyskurssille.

Käytyään jo vuosia sanasotaa sentimentaalista uudistusvimmaa ja perusteiltaan uudistumiskykyiseksi koetun poliittisen järjestelmän pilkkaajia vastaan, Stephen piti aiheellisena tarkemmin määrittellä 'liberalismiaan' erottuakseen aateveljiensä joukosta. Erottautumisen syyksi alkoi hahmottua yhä selvemmin Stephenin mielenlaatu, joka suorastaan inhosi anarkistisuuteen taipuvaa ihmistyyppiä. Laillisuusmiehenä ja istuvana tuomarina hän tiesi, että sallivuus (*liberality*) oli »moraalisen tuhlarin» vulgääri ja halveksittava periaate, liberalismi oli sitävastoin alunperinkin mainesana, kun sillä viitattiin herrasmieheen, jolla oli moraalista ylevyyttä, ja jonka poliittiset mielipiteet toivat hänelle kunnioitusta ja meriittejä. 'Liberaaleiksi' voitiin väljästi kutsua 1830-luvulta lähtien henkilöitä, joilla oli, kuten Stephen tuon ihmislajin luonnetta kuvasi:

» ... generous and high-minded sentiments upon political subjects, guided by a highly instructed, large-minded, and impartial intellect» (Stephen, J.F., 1862, 72).

Lainsäätäjäksi ei luonteeltaan tässä merkityksessä kelvannut ammattitaitoinenkaan työläinen, ennenkuin hänet oli tuohon vaativaan 'valtiomiehen' tehtävään sivistetty, mikä näytti Stephenistä hyvin pitkäaikaiselta ja vaativalta projektilta. Äänioikeuttaan vaaliurnilla – jo sinänsä hylättävä innovaatio – käyttämällä hän ei sivistynyt. Mies ja ääni -demokratiassa olisivat valtaan päässeet

keski-ikäisten, enintäänkin keskinkertaisilla laajoilla varustettujen tietämättömyys, ennakkoluulot, kateus, karkeus ja pahansuopaisuus. Esi-merkkinä valitsijakunnan ahdasmielisydestä Stephen mainitsi tapauksen Lontoosta, missä vaali-taistelun keskeinen teema oli ollut pitkö armeijassa sallia ruoskiminen. Suuret poliittiset kysymykset jäivät kokonaan tuon kansan mielialoja kiihottaneen 'pikkuasian' jalkoihin (Stephen, J.F., 1862, 74–75, 78). Enemmistövalta oli helposti demagogialla manipuloitavissa minkä 'yleisen mielipiteen' taakse tahansa. Liberaalille poliittiselle kulttuurille se olisi merkinnyt alennustilaa, mihin vajoamisesta Englannissa Stephen tuli Intian palveluksensa jälkeen vanhemmiten entistä vakuuttuneemmaksi. Millin idealistissävytteinen yksilönvapaus, ja siihen sisältyvä luottamus ihmisen mahdollisuuksiin kehittää itseään kenenkään ulkopuolisen puuttumatta kutistui Stephenin käsittelyssä pikkusielujen ahdaskatseisuudeksi, introverttien kääpiömäisyydeksi (Stephen, J.F., 1862, 81). Ilman uskonnon, moraalin ja lain ihmistä koulivia sanktioita ja aristokratian niihin sisällyttämiä arvoja ei liberalisoituvaa poliittinen kulttuuri voinut kehittyä.

II

Paneutuminen Hobbesin tuotantoon 1860-luvun puolivälissä oli käännekohta Stephenin poliittisen ajattelun kehityksessä. Hänen teoksistaan Stephen löysi vapauden (*liberty*), oikeuksien (*rights*) ja oikeudenmukaisuuden (*justice*) pätevät määritelmät, jotka hän käänsi 1800-luvun poliittiselle kielelle. Hobbes oli kumonnut keski-ajalla tunnustetun 'kansan' oikeuden nousta tyranneja vastaan ja legitimoitunut suvereenin (kuningas/parlamentti) vallankäytön uuden ajan alun sekasorron keskellä. Stephen ei ainoastaan esitellyt tätä Hobbesin tulkintaa, vaan tarttui siihen käyttökelpoisena oman aikansa politiikan analyysivälineenä (Stephen, J.F., 1892b, 5–6). Auktoriteettinsa määritelmiä tiivistäen Stephen asetti premissin: 'luonnollinen oikeus' on vapautta käyttää kykyjään 'luonnollisen järjen' mukaan. Hobbesin kuvittelemassa 'luonnontilassa' tuo järki ohjasi jokaista yksilöä ajamaan omaa etuaan ja puolustamaan itseään, yhteiskunnan (yhteisön) syntyessä suvereeni valta otti suuren osan järjen käyttövallasta itselleen määräten rauhasta lopettaen 'kaikkien sodan kaikkia vastaan'. Stephen ei hyväksynyt Hobbesin teoriaa 'alkuperäisestä sopimuksesta', vaan korosti vallansiirron väkivaltaista luonnetta. Tavallisempi liberaali tul-

⁶ Innovaatio -termillä on brittiläisessä poliittisessa keskustelussa ollut viimeistään 1700-luvun alusta lähtien perustuslain muutoksia kaihtavissa Whig- ja Tory-puolueissa epäilyksiä herättävä merkityssisältö. Poikkeuksina mainittakoon Jonathan Swift, joka käytti termiä maltillisesti ja Bernard Mandeville, joka radikaalina kannatti innovaatioita. Ks. Ihalainen, Pasi: 'Discourse on Political Pluralism in early eighteenth-century England'. Väitöskirjan käsikirjoitus, Jyväskylän yliopisto, historian laitos, 1998.

⁷ Vrt. 1800-luvun alkupuolen positiivisiin merkityksiin, kuten puolueettomuus ja vapaus ennakkoluuloista esim. Macaulaylla. Ks. Oxford English Dictionary, 1989, hakusana »liberality».

kinta olisi ollut pitää Hobbesin suvereenia eräänlaisena kansan tahdon edustajana (Tuck, 1996, xxxiv, n. 47). Stephen kuitenkin tunsii historian: keskiajalla helvetti olisi ollut – ilman suvereenia – sekä maan päällä että tuonpuoleisessa. Hänen lukutapansa teki Hobbesin teoriasta vallankäytön kamppailullisia, reaali- ja voimapolitiittisia aspekteja korostavan ja siten omalta osaltaan vahvisti oman aikansa politiikan tutkimuksen macchiavelistista suuntausta ilman evolutionistista vivahdetta. Suvereenin vallan realistisempi tulkinta tuli sovittua liberaaliin poliittiseen näkemykseen ja kulttuuriin.

Hobbesin 1600-luvun kielenkäytössä 'vapaus' oli merkinnyt (negatiivisesti) toiminnan pidäkkeiden (*restraints*) ja pakotuksen (*coercion*) puutetta, mutta koska 'luonnollinen vapaus' voi olla olemassa vain ennen yhteisöelämän syntyä, se oli paradoksi. 'Luonnollinen järki' ohjasi ihmiset pois tuosta »sekavan» vapauden tilasta, he luovuttivat 'voimansa' suvereenin käyttöön, jotta tämä suojeleisi heitä ja estäisi heitä vahingoittamasta toisiaan. Tuolloin syntyi tilanne, missä 'vapaus' ei suinkaan merkinnyt pelkkää pidäkkeiden puuttumista, vaan vahingollisen pakotuksen minimointia. Suvereenin hyvästä tahdosta kehittyi laki. Hän esiintyi nyt todellisena 'vapauttajana' (eläimellisyydestä) ja hän loi »alkukantaisen hyödyn tilan» (*primitive utility*) [Stephen, J.F., 1892, 6]. Ihmisten alistuminen pakotukselle edelsi moraalin ja yhteiskuntaelämän syntyä:

»If no one or more men had the power of issuing to other such commands as appeared reasonable to themselves, there would be no such thing as society amongst men». (Stephen, J.F., 1892b, 6)

Tämä 'esihistoriallinen' opetus oli viktoriaaniradikaalien hyvä muistaa, kun he tähtäsivät äänioikeuden laajentamiseen ja perustuslain muuttamiseen. Oli pidettävä mielessä, että jos lain asettamia rajoja höllennettiin, raadollinen ja heikko ihminen lankesi harjoittamaan esiyhteisöllistä anarkiaa 'luonnontilassa', johon paluuta Hobbesin oli pitänyt mahdollisena (vrt. Amerikan tietämine.). Perisyynnistä pelastaminen ja väkivallan lopettaminen olivat yhteisöelämän ensisijaiset päämäärät: rauha maassa ja suvereenilla valta.

Hobbesin yhteiskuntatila oli liberaali Stephenille liian staattinen. Jos ihminen ei ollut poliittinen eläin aristotelisessä mielessä, niin mikä 'luonnollinen' tekijä sitten voi pitää yhteiskunnan koossa ja kehityskelpoisena? Hobbes oli vedonnut pelkoon, josta ihminen halusi vapautua. Stephen korosti ihmisten oppimista tottelemalla pidättymään itsekkäästä voimankäytöstä (*self-restraint*).

Rauhallinen yhteiskunnallinen elämä oli poikkeustila, joka ei, historian todistuksen mukaan, kestänyt kauan. Alkoi »jatkuva ja levoton halu valtaan vallan perään, joka lakkasi vasta kuolemassa» (Stephen, J.F., 1892b, 28; vrt. Tuck, 1996, xxvi). 'Alussa' jokaisella oli käytettävissään vain oma 'voimansa' päämääriensä saavuttamiseen, mutta alistuminen suvereenin valtaan lisäsi jokaisen 'voimaa' yhteisössä. Yhteisen edun tajuaminen ja suvereenin totteleminen saivat ihmisen intohimot, joista vallanhimo oli korkein ja pahin, toistaiseksi asettumaan ja käsittämään rauhan ja yhteisöelämän myönteiset puolet. Se oli todellisen 'vapauden' alku. Protosuvereenin, ensimmäisen voimapolitiikan käskyt, sittemmin vallanpitäjien lait yhdessä loivat yhteisöelämän moraalisen kehityksen edellytykset. Huoli elämän jatkumisesta tuonpuoleisessa ja omantunnon tuskat väkivallan synnin tähden toimivat uskonnossa saman päämäärän hyväksi (Stephen, J.F., 1892b, 32–33). Ajalle, jolloin darwinismi ja siihen nojaava evolutionistinen yhteiskuntatutkimus tekivät tuloaan, Stephenin viesti menneisyydestä kertoi ihmisen selviytymisestä *vain* ihmisyhteisössä. Parhaiten ja voimakkaimpien johdolla ihminen astui ihmisyhteyteen, vapauteen.

Vielä vuoden 1867 toisen parlamentti uudistuksen⁸ aattona Stephen oli toiveikas liberalisoituvan politiikan kyvyistä käydä rationaalista poliittista keskustelua. Hän jopa arvosteli Hobbesia siitä, että hän ei ollut nähnyt ihmisen anarkistisessa luonteessa mitään myönteistä, mikä ei täysin pitänyt paikkaansa, sillä Hobbes antoi kyllä arvoa mm. ihmisen uhrautuvuudelle toisen puolesta. Stephenillä demokratisoituminen toi intohimot jälleen pintaan, taistelu vallasta kiihtyi ja parhaimmat ja voimakkaimmat tulisivat ilmeisesti jälleen voittamaan, vaikka massat välillä mellastivatkin. Aristokratian oli kyettävä pitämään puolensa enemmistöjä vastaan (Stephen, 1892c, 64–65). Taistelu oli luonnollista elävälle poliittiselle kulttuurille, mutta siinä oli vaaransa: demokradiasta seurasivat aina anarkistiset, lopulta ty-

⁸ Disraelin konservatiivihallituksen läpiajama uudistus aiheutti hallituspuoleen sisällä hajaannusta, koska 'vanhoilliset' uskoivat numeroitten kukistavan vaurauden ja älyn vallan. Itseasiassa tämäkin uudistus säilytti maaseudun edun kaupunkeihin verrattuna. Äänioikeutettujen luku kasvoi 1.056.659:stä 1.995.086:een (89%). Suurkaupunkien valitsijakunta tosin ajan mittaan kasvoi, mm. Birminghamissa oli vuonna 1866 15.000 äänioikeutettua, vuonna 1868 heitä oli 43.000 ja vuonna 1877 62.000. Kahdeksasosa parlamenttipaikoista jäi patronaattivallan haltuun eikä äänestys ollut vielä salaista. Ks. Evans, 1983, 351–353 ja liitteet B.ii, iii.

rannimaiset otteet, sillä senkin vallankäyttäjät voivat olla brutaaleja.

Stephen poikkesi Hobbesista myös suvereenin eli aktuaalisen vallanhaltijan paikantamisessa. Hobbesille itselleen suvereenin vallan oikeutuksena oli alamaisten eduista ja valtion 'itsesäilytyksestä' huolehtiminen. Jos suvereeni laiminlöi tehtävänsä, saattoi seurauksena olla kapinointia ja verenvuodatusta. Jos suvereeni hoisi virkansa hyvin, hän voi nimittää seuraajansa ja hänen vallassaan oli kutsuttiinko parlamentti koolle vai ei (Hobbes, 1996 [1651], 109, 128–129, 136, 193). Hobbesin ajoista kuninkaan valtaa oli jatkuvasti vähennetty ja se oli siirtynyt kuninkuutta valvovalle aristokratialle ja pelätty tyrannia väistynyt sitä mukaa, kun tottelevaisuus ja yleinen lainkunnioitus olivat lisääntyneet. Uskonsodat, Englannin sisällissota ja vallankumoukselliset liikkeet manner-Euroopassa osoittivat Stephenin löytämän historian opetuksen mukaan vain, että epätydellinen, puoliksi paheellinen ihmisluonto ei parantunut väkivallalla, vaan siihen tarvittiin myös rauhanomaista kehitystä ja passiivista tottelevaisuutta. Sivistys itsehillinnän jalostamisena kulttuuria luovaksi tekijäksi oli riippuvainen aristokratian kyvystä opettaa alamaisille hyvää tahtoa, ihmisrakkautta ja humanisuutta.

Stephen ei voinut, monien muiden viktoriaanien tavoin, olla käsittelemättä Ranskan suuren vallankumouksen merkitystä perustuslailliselle kehitykselle Englannissa. Ranskan monarkian 'kuolinkouristukset' vaivasivat viktoriaanien historia-tietoisuutta (Carlyle, 1837, ks. esim. I, 215; II, 3 ja III, 6) ja ne olivat historian varoittavin esimerkki vallan väärinkäytöstä. Ohessa kysyttiin, miksi manner-Eurooppa vähän väliä poikkesi brittien mielestä heille niin onnekaan perustuslaillisen kehityksen polulta. Vuonna 1863 Stephen oli kirjoittanut arvion Burken ja de Tocquevillen vallankumouksen tilinpäätöksistä yhtyen Burken – suurin konservatismiin oletetuista whigiläisistä esisistä – julistamaan vallankumouksellisten »salaliittolaisten» tuomioon (Stephen, J.F., 1892d, 158).⁹ De Tocquevillen analyysi oli Stephenistä Burken vihanpurkausta syvällisempi ja realistisempi, koska sen pääopetus valtaapitäville oli, että vallankumouksen perussyö oli aristokratian rappio Ludvig XIV:n ajoista lähtien (Stephen, J.F., 1892d, 162–165).¹⁰ Brittieliitille sanoma oli sel-

vä: jos he eivät voineet uudistua, heidät pyyhkäisiksi pois kotimainen 'kolmas sääty'. Burken teksteillä oli kuitenkin Stephenille enemmän käyttöä, semminkin, kun toisen parlamenttireformin agitaatio kiihtyi 1860-luvun puolivälissä.

Burken vuodatuksissa Stepheniin vetosivat hänen poliittinen käytännöllisyytensä, gradualisminsa ja terve järkensä, vaikka se olikin joskus suuttumukseen verhottu. Burken Pohjois-Amerikan siirtokuntien verotuksen lisäämisen – erityisen varoittava esimerkki innovaatioista – vastaisen retoriikan tuli valaista viktoriaaneliitille, miten jatkuvuutta perustuslaillisissa asioissa painottava argumentti lopulta osoittautui oikeaan osuiseksi ja visionäärinen korjailu haaksirikoksi. Todellinen liberaali sitävästoin puolusti perinnäistä vapautta teoreettisia 'oikeuksia' vastaan vedoten historiasta opittuihin politiikan maksimeihin:

»Customs and practice are arguments of state and Kingdoms. Questions of freedom are not solvable by science». (Stephen, J.F., 1892e, 116–117)

Kukin perittyjä oikeuksia ja vapauksia koskeva poliittinen ongelma oli Stephenin pragmatismille ominaisesti ratkaistava tapauskohtaisesti sen itsensä ehdoilla, ei metafysiikalla, jota empiristit ja utilitaristit yhtäläillä paheksuivat. Poliittikka ei ollut tiedettä, vaan valtiomiestaitoa. Vapautta koskevat kiistakysymykset eivät saaneet jäädä vain parlamentaarisen lainsäädännön päätösvaltaan, vaan ne piti ensin perinpohjaisesti tutkia viisaimpien ja kokeneimpien valtiomiesten toimesta samalla vakavuudella kuin silloin, kun sisällissota tai kapina uhkasi valtakuntaa (Stephen, J.F., 1892e, 128–130). Perustuslain muuttamisen tuli olla historiallis-yhteiskunnallinen »kompromissi» (Stephen, J.F., 1892d, 131) muutosta ajavien ja jo rakennettua, entistä säilyttävien poliittisten voimien välillä. Whigiläisessä hengessä Stephen ymmärsi Burken tavoin dynamiikan välttämättömäksi statiikan rinnalla. Edelleen Burkeen vedoten Stephen muistutti lukijoitaan siitä, miten kapinoissa ja kumouksissa 'kansat' ei yleensä suinkaan rakentanut mitään, vaan hajotti, enimmäkseen vihan kohteensa, aristokratian omaisuutta. Ja kuitenkin jokaisen tuli omasta taloudenhoidostaan tietää yksinkertainen ohje:

»No one pulls down his house when it is obvious that nothing is required beyond ordinary repairs». (Stephen, 1892d, 147)¹¹

⁹ Kyseessä on tietenkin Burken *Reflections on the Revolution in France* (1792).

¹⁰ Kyseessä oli de Tocquevillen teos *On the State of Society in France before the Revolution of 1789*. Transl. by Henry Reeve, London, 1856.

¹¹ Vrt. Burke, Edmund: *Reflections on the French Revolution*, C.U.P., 1929 (1792), passim, missä valtiomiestaito paikka paikoin samaistuu kartanonpitoon.

Ei ollut ajateltavissa, että brittieliitti olisi saatanut maansa yhteiskunnalliset olot korjaamattomaan tilaan, niin paljon liberaalia viisautta sen historialliseen kokemukseen sisältyi. Stephen varoitti yleisöä Burken 'taantumuksellisuudesta' ja poliittisesta ristiretkeläisyydestä, mutta kehotti sitä painamaan mieleensä tämän perustellun varovaisuuden, olihan poliittinen agitaatio ja levottomuus aina, myös 1860-luvulla, merkki jostain syvemmästä, tässä tapauksessa moraalisten sanktioiden löystymisestä (uskonnollisen epäilyn ja ateismin leviäminen), vallanhimon kasvusta ja sivistymättömän egoismin leviämisestä keski- ja työväenluokassa. Poliittiselle elämälle ja kulttuurille olisi perin valitettavaa jos valtiovalta joutuisi turvautumaan tavanomaista kovempiin pakotteisiin pitääkseen yhteiskuntarakennuksen moraalisesti pystyssä. 1860-luvun puolivälin kriisissä voitiin tarvita 'vanhan' liberalismiin tarjoamia kurinpitotoimia ja kovia lääkkeitä sairastavan yhteiskuntaruumiin parantamiseksi ja radikaalien 'leikkauksien' välttämiseksi.

III

Vuonna 1866, jolloin Stephen kirjoitti yllä analysoidut artikkelinsa, hän joutui mukaan erääseen viktoriaanisen ajan erikoislaatuisimmista, laillisuus-kriisin tunnelmissa käydyistä oikeusjutuista, joka jakoi brittiläisen älymystön mielipiteen jyrkästi kahtia. Stephen ryhtyi kantajaosapuolen lakimieheksi Jamaikan kuvernööri Eyreä vastaan, jota syytettiin sotatilalain perusteettomasta soveltamisesta Jamaikalla vuonna 1843 orjuudesta vapautettujen mustien kapinan (ns. Morant Bayn kapina, 1865) kukistuttua. Sen nojalla oli syyttömänä hirtetty eräs musta, jonka oli väitetty olleen yksi kapinan lietsojista (ks. tark. Semmel, 1962, 143–161; Halmesvirta, 1993, 42–43). Yleinen mielipide ja virkamieskanta oli, että Eyre oli tehnyt vain velvollisuutensa siirtomaavirkamiehenä ja tehnytkin sen hyvin. Jamaikan tapahtumien yksityiskohtien selvityksessä joukko liberaaleja, radikaaleja ja dissenttereitä ryhtyi oikeustoiimiin saadakseen oikeusmurhalle hyvityksen. Eyren vastaisen kampanjan ja ns. Jamaikan komitean johtoon asettunut J.S. Mill syytti kuvernööriä lain ottamisesta omiin käsiin ja ihmisyyden loukkauksesta (Halmesvirta, 1993, 49, kuvateksti). Stephen oli vakuuttunut, että Eyre oli ylittänyt valtuutensa ja syytti häntä murhasta, vaikka epäilikin voiko lakia soveltaa tapaukseen, jossa syytetty oli kriittisessä tilanteessa vimmossaan tehnyt velvollisuutensa ymmärtämättä, mikä laki oli.

Eyren tultua erotetuksi virastaan, mutta vapautetuksi Stephen oli tyytyväinen ratkaisuun, sillä hän uskoi, että Eyrelle oli monivuotisessa epämiellyttävässä julkisuudessa tarpeeksi rangaistusta (Stephen, Leslie, 1892, 224–225). Mill ei ollut pitänyt Stephenin maltillisesta syytöksen esittämisestä ja Jamaikan komitea erotti hänet (Semmel, 1962, 161). Stephen ei ollut ottanut sen toivomaa moralistista asennetta asiaan. Stephen itse oli oikeudenkäynnin aikana havainnut yleisön mielialojen olevan kovin helposti nostatettavissa joko Eyren puolesta tai häntä vastaan. Hulinointi ja mielenosoitukset eivät sopineet liberaalin oikeudenkäytön luonteeseen ja poliittiseen kulttuuriin. Stephen etääntyi Millin individualistisesta 'ihmisyyden' puolustamisesta ja läheni virallista, imperiumin etujen säilyttämisen ja järjestyksen ylläpitämisen politiikkaa, mitä sitten vuosisadan loppupuolella liberalismiin sisällä ohjelmallisesti kutsuttiin liberaali-imperialismiksi (Matthew, 1973, passim). Reformiagitaation (1866–1867) kiihtyessä Stephen ei liberaalina periaatteessa vastustanut äänioikeuden laajentamista, vaan paheksui tietämättömiä massoja kosiskelevaa, tunteisiin lukevaa liberaalien vaalikampanjaa. Hän palautti lukevan yleisön mieleen pääministeri Palmerstonin tehokkaan hallinnon ajat ja hänen realistisen ulkopolitiikkansa. 1860-luvun puolivälin poliittinen tasapainottomuus, monet vaalitaistelut ja niiden moralisoiva kielenkäyttö – mm. positivistien 'ihmisyyden uskonnon' saarnat – eivät olleet aidosti liberaalin poliittisen kulttuurin elämänilmauksia (Stephen, Leslie, 1892, 224–225, 314). Eyren oikeusjutun nostattama häly ja radikaaliliberaalien sen kannoilla nostattama reformiagitaatio olivat Stephenille vastenmielisiä kokemuksia.

IV

Stephenin irtaantuminen liberalismiin päälinjasta tapahtui hänen vieraillessaan Intiassa kodi-fiomassa sen hajanaista lainsäädäntöä (1869–1872). Lakeihin kuuluvat pelotteet olivat keskeisessä roolissa imperiumin alamaisten sivistämisessä, ja se 'valistunut despotismi', mitä Intiassa tinkimättä noudatettiin antoi opetuksia myös imperiumin keskuksen hallitsemiselle johtopäätös, mitä Stephenin aateveljet eivät näyttäneet Stephenin arvion mukaan osaavan tehdä. Luetuaan Millin teokset *On Liberty* ja *Utilitarianism* paluumatkallaan Intiasta, Stephen totesi pesäeron häneen tapahtuneeksi:

»His politics and morals are not mine at all though I

believe in and admire his logic and his general notion of philosophy». (Stephen, Leslie, 1892, 299).

Matkan aikana hän kirjoitti artikkelisarjan, joka pian koottiin kirjaksi nimellä *Liberty, Equality and Fraternity* (1873). Juuri sitä on pidetty 'konservatismiin' teoriaa syventävänä, vaikka se oli legalisti-liberaalin hyökkäys liberaalin oppi-isänsä keskeisiä opinkappaleita vastaan. Ranskan valtakunnan iskusanojen valinta teoksen nimeksi oli tietoinen valinta: realistin oli tarkoitus tutkia, oliko niissä mitään käyttökelpoista sisältöä.

Stephenin kritiikin kärki suuntautui ensimmäiseksi Millin vapauden määritelmää vastaan. Millin itsevarjelun periaate – so. että yksilö tai viranomaisensa sai puuttua toisen kansalaisen toimintaan vain, jos se aiheutti vahinkoa toisille – jätti Stephenin kokemuksen mukaan normaalit sosiaaliset suhteet kokonaan pois laskuista (Mill, 1974, 68; Mill, 1979, 127; Stephen, 1874, 9–10). Kaikki teot tehtiin moraalisten, sosiaalisten ja uskonnollisten sanktioitten kontekstissa. Ns. täysin vapaita tekoja ei ollut, koska (normaalisti) ihmiset pyrkivät ottamaan kanssaihmisensä huomioon. Altruismia tavoitteleva kulttuuri perustui historian aikana muodostuneille konventioille, jotka olivat peräisin ajoilta, jolloin auktoriteetit olivat suostutelleet alamaiset, tarpeen vaatiessa voimakeinoin, asettamaan omat 'voimansa' hänen käyttöönsä (vrt. lordi-vasalli -suhteet). Millille vapauden historia oli ollut progressiivista itse-suojelun kehittymistä, oman tahdon vapautumista vieraan tahdon alta, Stephenille se oli ollut pakotusinstituutioiden hienovaraistumista, lievää inhimillistymistä. Rooman valtakunta – brittien peili tarkkailla omaa hallintoaan – oli luonut kansalaisuutta ja lain kunnioituksen perusteet, sen luhistuttua 'barbaarisen' Euroopan yhdisti moraalisesti kristinuskon lähetystehtävä. Keskiajalla kirkko ja valtiovalta yhtyivät saattaakseen Euroopan järjestykseen ja luodakseen turvallisuutta. Historiassa todellista liberaalia edistyskäsitystä edustivat tottelevaisuus ja auktoriteetin kunnioitus, sivistyneet luonteenpiirteet, joita kehittämällä vapauduttiin sekä orjuudesta että ruumiin tarpeitten asettamista rajoituksista. Rangaistuksen uhka piti yhteiskuntia koossa, aluksi kokoava valta ('voima') oli kuningas, myöhemmin jokin edustuselin tai aristokraattinen vähemmistö, joka piti alamaisia tahtonsa alla. Aristokratian haalimaa yksityisomaisuutta suojelevat lait antoivat sille 'vapauden' nauttia vauraudesta ja koota sitä hallitsemiseen tarvittavan 'vapauden' säilyttämiseksi (Stephen, 1873, 21, 25–26, 30–31, 127, 188–189, 238). Englannin historiassa parlamen-

tarismi oli aristokratian vallan valepuku. 'Vapauden' sisältö eri ihmisryhmille valtiossa määrittyi yhteiskuntaryhmien historiallisesti määräytyneistä valta(voima)suhteista.

Vapauden ja pakotuksen (epävapauden) välillä vallitsi jatkuva »primitiivinen valtataistelu», mikä ilmeni erityisen selvästi 1800-luvun jälkipuoliskon kansainvälisissä suhteissa, aikana, jolloin ylikansallisesta suvereenista ei oltu kyetty sopimaan: »Nations have no common superior ... force must decide the question» (Stephen, 1873, 179). Stephenillä oli tästä tilanteesta brittiläisen imperiumin sisältä konkreettisenä esimerkkinä brittien valta Intiassa. Hobbesilainen 'voima' oli ollut brittien puolella. Heidän valloitusotonsa oli helposti alistanut 'alkukantaisen', eräänlaisessa sosiaalisessa epävapaudessa elävän kansan, joka ei tiennyt edustuksellisesta hallinnosta tai vapaasta poliittisesta keskustelusta mitään. Lain suomaa 'vapautta' oli brittien yhä vain levitettävä niemimaalle 'voimalla', mikä oli sivistyksen nimissä hyväksyttävää, sillä valistuneet despoottit¹² eivät olleet valistuneita vain rationaalisen kovaotteisuutensa ja lakireformiensa vuoksi, vaan koska he edustivat luonteenlujudellaan alamaisille sivistyksen huippua, mikä takasi lain kunnioituksen (Stephen, 1873, 35). Koska keskivertobritin sivistystaso ei ollut intialaisen aatelisten sivistystasoa ylempi, Stephen oli periaatteessa valmis soveltamaan Intian hallintomallia emämaahan. Tultuaan entistä skeptisemmäksi demokraattisempaa politiikkaa kohtaan, hän näki anarkistista epävapautta kotimaassaan, ja ainoa tehokas lääke anarkiaan oli ankara laki (Stephen, 1873, 32).

Millin ja Stephenin vapauden ideoiden ristiriita perustui lopulta vastakkaisiin ihmiskäsityksiin. Mill näki ihmisen kykenevän vapaaehtoiseen, hyveelliseen 'vapauteen', Stephen korosti ihmisen epätäydellisyyttä, mistä johtui ihmisen välinpitämättömyys ja piittaamattomuus yhteisestä edusta. Rikostuntemuksensa varassa hän päätteli, että ihmisellä oli taipumus suosia intohimojaan itsensä sivistämisen kustannuksella. Kollektiivisenä tuo taipumus voi kehittyä levottomuuksiksi, viime kädessä kapinaksi.

Uskonnon, moraalien ja lain tehtävä oli kesyttaa tuo piilevä eläin ihmisessä. Samaa päämää-

¹² Vrt. Dilke, 1870, missä radikaaliliberaali ja liberaalien nouseva tähti Charles Dilke, vierailtuaan maailmanympärysmatkallaan (1866–1867) Intiassa, arvioi despotian olevan siellä muuttumassa tyranniaksi, räikeäksi 'imperialismiksi', koska britit hallitsivat siellä väkivallalla kansan tahtoa vastaan, ja koska tuo hallintotapa korruptoi myös brittiläisen luonteen. Mt., 503, 544, 554.

rää palveli myös tiukka työkuri, jonka hyödyllisyydestä Stephen ja Mill olivat yksimielisiä, mutta Stephen korosti pakotusta kaiken kulttuurin perustana, ei vain materiaalisen (Mill, 1976, 105–106; Stephen, 1873, 25, 30). Mill olisi jättänyt kaikki paheelliset, mutta sosiaalisesti harmittomat ihmiset rauhaan, Stephen kannatti lakeja juopotelua ja muita, kärsimystä epäsuorasti toisille aiheuttavia paheita vastaan. Jos mieli saada kansakuntaa sivistymään, oli intohimojen »seisovat vedet» ja »hallitsemattomat virrat» säänneltävä (Stephen, 1873, 13–14, 27, 138–141). Jos yhteiskunta salli – Millin vapauden periaatteellaan ja omalla elämällään antamansa esimerkin mukaan – liiallisen nautintoihin uppoutumisen, se oli tuomittu moraaliseen rappioon. Millin vapaus oli tuolloin kuin »Brahmiinin pyhä lehmä» (Stephen, 1873, 143), kunnioitettu kaikessa julkeudessaan. Stephen ei jättänyt epäselväksi, että ihmismielen pimeä puoli oli pysyvä yhteiskunnallinen sairaus/uhka ja vain laein hallittavissa.

Ihmislunnon heikkous ei voinut olla jättämättä jälkiään politiikkaan, jos se päästettiin vapaasti rehottamaan. Intohimot vaikuttivat järkeä tainnuttavasti myös poliittisen keskustelun areenalla. Keskustelunvapaudella oli haittapuolensa. Se antoi paheellisille ihmisille tilaisuuden myrkyttää politiikka turhalla skeptisismillä ja tappiomielialalla. Individualismi salli irrationaalisten mielipiteiden vallan. Älyllinen argumentointi hukkui demokratian meluun ja liberaali, aristokraattisia arvoja edustava poliittinen kulttuuri joutui keskinkertaisuuksien armoille:

»The growth of liberty tends to diminish, not to increase originality and individuality». (Stephen, 1873, 46)

Millin 'vapaus' toimi täten itseään vastaan. Sivistymättömän, laiskan ja nautinnoissa rypevän kansalaisen moraaliseen tajuun, saati ymmärrykseen valtion asioista ei ollut luottamista, moraaliseen kasvuun päästiin vain jatkuvalla ruumiillisella ja älyllisellä ponnistelulla, ihmisen »sisäisten voimien» käytöllä:

»Habitual exertion is the greatest of all vigorators of character and restraint, and coercion ... is the great stimulus to exertion». (Stephen, 1873, 47)

Pidättyminen nautinnoista, itsehillintä, älyn ja kehon harjoitus omaehtoisen pakotuksen muotoina olivat tie todelliseen vapauteen. Lainkunnioituksen lisäksi ihmisen oli asetettava elämässään itselleen säännöllisen, lainomaisen toiminnan säännöt (rutiini). Jotka eivät, kuten köyhäintalojen asukit, siihen kyenneet heille oli opetettava säästäväisyyden ja kovan työnteon hyveitä.

Millin ja 1870–80 -lukuilla liberaali T.H. Greenin ajama 'yhtäläisten edellytysten' luominen lainsäädännöllä oli aivan liian salliva ratkaisu. Stephen tiesi lukijainsa käsittävän, miten tärkeää armeijan luja kuri oli brittiläisen imperiumin rakentamiselle ollut, ja siksi Stephen kehotti heitä pitämään mielessä, että nimenomaan kurinalainen harjoitus, siihen liittyvä jännitys ja urheiluhenki olivat karaistuneen ihmisluonteen muokkauksessa tehokkaimmat välineet. Osoittaen sanansa kiistakumppanilleen Millille, hän muistutti, että kalvinismi oli lempeä versio tuosta 'itsepakotuksesta' eikä väheksyttävissä, jos paheellisista ja heikoista ihmispoloista tahdottiin muokata velvollisuudentuntoisia ja kunniallisia kansalaisia (Stephen, 1873, 45, 49–50). Stephenille vapaus ei ollut siunaus sinänsä, vaan sitä tuli arvioida suhteessa toiminnan tavoitteen 'hyvyyteen', kunniallisuuteen ja yleiseen hyödyllisyyteen yhteisölle. Millin 'vapaus' oli paradoksi, sillä kaikki oikeudet olivat auktoriteetin antamia, eivät 'luonnollisia' tms., vaan ne olivat riippuvaisia historiallisista hallinnon periaatteista ja niiden soveltamisesta kulloiseenkin nykyhetkeen. Jälleen esimerkkiaineistoa löytyi Intiasta: siellä pakotuksen historia oli johtanut kattavampaan ja suurempaan hallintoon, jotta eurooppalaiset moraalistandardit ja lain periaatteet juurtuisivat vieraalle maaaperälle. Millin oli, omien 1850-luvun Intia-tutkimustensa opettamina joutunut myöntämään, että 'alhaisella' kulttuurisasteella elävien intialaisten sivistämiseen kuului väistämättä annos pakotusta. Intialaisten omaa taloudellista toimintaa oli kuitenkin rohkaistava, mm. lieventämällä talonpoikien kovaa verotusta (Mill, 1858, passim). Sepoy-kapinan (1857) jälkeinen ilmapiiri oli kuitenkin jyrkästi tällaisia reformeja vastaan, ja Stephen korosti, että intialaisia oli aina rangaistava niistä käytänteistä, jotka loukkasivat eurooppalaisia moraalitajuntaa. Muutoin he saivat elää omien uskomustensa ja tapojensa mukaan. Laki ei saanut vai- nota, mutta se sai olla suvaitsematon (Stephen, 1873, 54–55, 60, 62; vrt. Smith, 1988, 170). Stephen olisi jälleen soveltanut tätä politiikkaa myös Euroopassa, missä hän näki harjoitettavan yhteiskuntajärjestyksen kannalta vaarallisia »elämäkokeiluja» – pahamaineisimpana kreivi Saint-Simonin ateismi ja sosialismi – joilla ei saanut olla mitään tekemistä hyvin järjestetyn brittivapauden kanssa. Mill olisi suvaitsevaisuudessaan sallinut niiden rantautua Englantiin kaikessa rauhassa. Aavistaen, että niin saattoi itse asiassa käydäkin, Stephen varoitti »modernia kerettiläisyyttä» ryhtymästä taiste- luun valtiovaltaa vastaan (Stephen, 1873, 76,

82–84). Lopputuloksesta ei voinut ollut epäilystä.

Stephenin anarkistisen vapauden kumous laajeni kristinuskon puolustukseksi länsimaisen moraalin ja poliittisen kulttuurin kulmakivenä. 'Luonnollisten' vapauksien opit, Raamatun historiallinen kritiikki ja erityisesti positivismi sen milläisessä muodossa politiikkaan sovellettuna 'tieteenä' ravistelivat 1860-luvulta lähtien viktoriaanien uskon perusteita (ks. tark. Burrow, 1978, 153–173). Skeptisismi oli sinänsä terve asenne politiikassa, mutta Stephen ei uskonut olevan mahdollista ymmärtää historian kulkua ilman oletusta »Korkeimman Olennon» ohjauksesta eikä voinut kuvitella, että maalliset, materialistiset elämänfilosofiat tavoittaisivat tavallisen kansalaisen sisimmän lähitulevaisuudessa. Poliittinen kulttuuri säilyisi pitkään ainakin latentisti uskonnollisena, sillä mm. aggressiiviset kansallisuusaatteetkin olivat perimmältään kristillisiä. Jos uudet 'maalliset uskonnot' kuitenkin nostattivat kapinamielialaa, valtiomiesten ja tuomarien tuli toimia Pila-tuksen lailla, mutta muistaen, että Rooman imperiumin tuhon siemen kylvettiin silloin, kun kristinuskoa alettiin vainota. Kristillinen moraalilähetystehtävän oikeutuksena oli myös brittiläisen maailmanvallan säilymisen ehto (Stephen, 1873, 90–91, 95, 98). Liberalismia tässä imperialismissa oli se, että Stephen salli vapaan keskustelun ja erilaisten poliittisten 'voimien' kamppailun, mutta vasta kun oli varmaa, että kansalaisten moraalinen taso oli selvästi kohonnut (Stephen, 1873, 100–104, 108, 114, 149). Suvaitsevaisuuden synnyttäminen edellytti lujaa järjestystä. Raamatun rakkauden sanoma ei kuulunut reaalipolitiikan hobbesilaisen kamppailun melskeessä. Normaalisti päivänpolitiikassa kuitenkin herrasmiesmäinen sivistyneisyys ja jalostunut argumentointi liberaalissa hengessä voi muuttaa tuon raa'an voimainkoituksen sivistyneeksi 'politiikaksi':

»War there must be, life would be insupportable without it, but we can fight according to our national practice like men of honour and people who are friends at the bottom, and without attaching an exaggerated value to the subject matter of our contention». (Stephen, 1873, 157)

Näin onnellisesti voi käydä jos uudistussuunnitelmat ja reformivalmistelut tehtiin vallitsevaan moraalikoodiin perustuen, laillisuutta noudattaen ja liberaalin poliittisen kulttuurin hengessä, mihin kuului 'viisaitten' neuvojen kuuntelu. Vapauden kysymykset eivät siis kuuluneet suoraan perustuslaillisen reformin alaan, vaan niistä tuli päättää voimassa olevan lainsäädännön pohjalta. Tosilberalismia oli ymmärtää, että vapauksien ja

oikeuksien laajentamisen ratkaisi tarkoituksenmukaisuus.

Tasa-arvo oli Stephenille samalla tavalla neogaatio kuin vapauskin. Täydellinen tasa-arvo olisi merkinnyt paluuta anarkiaan ja kaaokseen, hobbesilaiseen alkutilaan ilman suvereenia. Yksityisomaisuuden hankkiminen oli ensimmäinen vapaus; 'voimien' epätasainen jakautuminen sen hankinnassa loi 'luonnollista' epätasa-arvoa. Parhaat ja voimakkaimmat kasasivat omaisuutta, voittivat heikommat älyllään, kyvyillään ja 'voimien' kokoamisella – hehän olivat lahjoillaan ja varoillaan perustaneet maatilat, rakentaneet tehtaaita, palkanneet työläiset, soveltaneet tiedon käytäntöön – ja he panivat sen kulttuurirevoluution käyntiin, josta kaikki yhteiskuntaryhmät eriarvoisissa asemissaan saivat ansioittensa mukaan nauttia (Stephen, 1873, 198; Mallock, 1898, ch. III). Hierarkkisesti rakentunutta, yksityisomaisuuden epätasaiseen jakautumiseen perustuvaa yhteiskuntaa oli mahdotonta purkaa tuhoamatta myös eliitin liberalisoituvaa kulttuuria. Tässä valossa mm. Millin ehdottamat perintöomaisuuden ja esikoisoikeuden rajoitukset sekä naisten kotiorjuuden poistaminen olivat kulttuurin perusteisiin kajoamista. Oli 'luonnollisten' sukupuolierojen mukaista, että tytöt laittoivat ruokaa ja pojat pelasivat krikettiä (Stephen, 1873, 230). Tasa-arvoa ei saatu aikaan vallan tai omaisuuden tasajaolla, vaan se tasa-arvo, mikä oli tarpeen oli jo olemassa lain edessä ja sopimusvapautena. Sen jälkeen sai 'luonnollinen valinta' tehdä tehtävänsä:

»If all equally are forbidden to commit crime, and are bound to keep their contracts, the sober, the far-seeing and the judicious win, and the flighty, the self-indulging and the foolish lose». (Stephen, 1873, 271–272)

Jos työttömille olisi maksettu avustusta tai hallitus olisi asettanut minimipalkan, nämä toimenpiteet olisivat olleet epätasa-arvoa lisäävää puutumista vallitsevaan vapauteen. Tukeutuen hobbesilaiseen orgaaniseen analogiaan valtioruumiin tohtoroinnista, Stephen olisi mieluummin nähnyt ensin ylläolevassa sitaatissa kuvatulnaisen, paheellisen ihmisluonnon pelotteilla parannettavan kuin ryhdyttävän yltiöpäisesti ja summittaisesti 'operoimaan' koko ruumista. Rikollisuus ei katoaisi esimerkiksi saniteettioloja parantelemalla, jos kohta puhtauden taju alkaisikin vähitellen sivistää kansalaisia. Jos jotain haluttiin korjailla, se tuli tehdä epätasa-arvon kehityshistoria tuntien: 'alkuuhmisen' raaka elonjäämiskamppailu oli vain hyvin hitaasti jalostunut rationaaliseksi kilpailuksi ja reiluksi peliksi, *status* lailliseksi sopimuksiksi

(Stephen, 1873, 240–243).¹³ Oman edun tavoittelu oli pakotuksella muokkaantunut sosiaalisiksi konventioiksi ja laeiksi, jotka tekivät ihmiset niin tasa-arvoisiksi kuin ylipäätään oli mahdollista. Ei näitä kulttuurisaavutuksia voitu noin vain heittää menemään. »Metafyysinen tasa-arvo» oli utopiaa, sillä valta ('voima') ei voinut kadota mihinkään eikä se ollut siroteltavissa ihmismereen demokraatioissakaan. Vallan olemus oli muuttumaton, ja perustavanlaatuinen epätasa-arvo pysyi, vaikka muuttuikin ajan mittaan vähemmän näkyväksi:

»The power of the French Minister of Interior over an immense multitude of subordinates is as formidable as the power of a feudal lord over his vassals ever was». (Stephen, 1873, 248)

Demokratian eteneminen voi johtaa sentralismin tyranniaan. Monien aikalaistensa tavoin Stephen pahoitteli myös työsuhteitten kehittymistä pelkiksi palkkasuhteiksi, mikä katkaisi työnantajan ja työntekijän väliset kunnioitussuhteet. Valta muuttui persoonattommaksi. Voitiin siis jopa väittää, että demokratia lisäsi piiloepätasa-arvoa. Vaikka järjestelmä näytti antavan valtaa kansalle, tosiasiaa se siirtyi 'parhailta' puolueitten »taustavaikuttajille (*wire-pullers*) ja heidän ystävilleen» (Stephen, 1873, 256–257, jotka eivät edustaneet kansallisia, vaan ryhmäetuja. Aristoteleen tyranniasta ja demokratiasta löytämät yhtäläisyydet tulivat esiin viktoriaanisessa yhteiskunnassa moderneissa, hienostuneissa asuisaan. Demokratia näytti alistavan älyn ja kokemuksen poliittisille mielijohteille. Stephen jakoi Millin enemmistövallan pelon, mutta toisin kuin Mill, ei olisi vielä vuonna 1867 antanut työväenluokan parhaimmillekaan ja varakkaammillekaan edustajille äänioikeutta, koska ei pitänyt heitä kyvyiltään edustuskelpoisina, vaan helposti harhaanjohtettavina. Muodikkaalla darwinistisella letkauksella hän saattoi rousseaulaisten demokradiademagogien visioiman 'yleistahdon' yhteiskunnan jäsenet naurettavaan valoon:

»... a set of primeval apes of Mr. Darwin's theory, with just sense enough to defeat the operation of natural selection». (Stephen, 1873, 261)

Demokratiassa myös parlamenttikeskustelu tullehtui ja alahuoneesta tuli joutavia lörpöttelevä »juoruakka» (*chatterbox*), jolta tuli lainlaatumisvalta siirtää lakiasäättävälle valtiomieskomitealle. Niiden lakiehdotukset alahuone voi vain joko hyväksyä tai hylätä. Päinvastoin kuin Mill, joka oli valmis lisäämään kansalaisten omaa aloitteellisuut-

ta politiikassa, Stephen tyrmäsi myös ehdotukset paikallishallinnon toimivallan laajentamisesta (Stephen, 1873, 263). Niin kauas 'oikealle' hän oli etääntynyt liberalismien tradition kehityksen pääsuunnasta, että vastusti yhteiskunnan rakenteita koskevaa tasa-arvoistumiskehitystä ja halusi pitää luokka-, rotu-, varallisuus-, ikä-, kasvat-, ja sukupuolierottelua voimassa. Tasa-arvoa voitiin lisätä vain kunkin yhteiskuntaluokan sisällä, luokkien välistä tasoittamista ei Stephenin käsityksen mukaan voitu käytännössä koskaan toteuttaa (Stephen, 1873, 254).

Vallankumouksellisen iskulauseen kolmas termi, 'veljeys' oli Stephenille vain tyhjä, sentimentaalinen fraasi, sillä kaikki merkittävät sosiaaliset suhteet olivat tavalla tai toisella pakotukseen (sopimuksiin) perustuvia. Positivistien 'ihmisyysskonto' oli tästä näkökulmasta katsoen yksityisyyden loukkaus eikä voinut korvata kristinuskoa. Jälleen oli syytä pitää mielessä ihmisen epätäydellisyys. Itsekäs kun oli, ihminen uhrautui toisten puolesta yleensä vain pakon edessä, ellei kristinuskosta olisi opettanut häntä etsimään pelastusta myös sitä tietä. Ihmisluonnetta karaiseva velvollisuusetiikka rakensi tukevamman perustan imperatiivin toiminnalle. Ihminen ei etsinyt rakkautta 'veljeydestä', vaan hän haki oikeutta ja kunnioitusta kanssaihminen silmissä. Vallankumousten olisi pitänyt jo opettaa, mitä 'vapaa veljellinen elämä' sai aikaan. Väliaikaisiksi jääneissä 'tasavalloissa' ei ollut kysymys työskentelystä yhteisen hyvän eteen, vaikka niin oli alunperin kuviteltu (Stephen, 1873, 273–276, 290–294, 326). Euroopan poliittinen historia 1600-luvulta 1800-luvulle todisti yleisemminkin, etteivät kansakunnat olleet mitään suutelevia serkuksia. Konfliktit ihmisten, puolueiden ja kansojen välillä syntyivät vähäpätöisistä syistä. 'Lakien henki' oli silloin ainoa pitävä mittapuuh:

»The character of a code of laws or morals is determined by the ideal of human life which it assumes, and this is the ideal of its author, not the ideal of those to whose conduct it applies». (Stephen, 1873, 283–284)

Se edusti aristokratian kollektiivisen viisauden kiteytymää ja demokratia uhkasi nimeomaan lopettaa sen 'vapauden', jolla aristokratia oli etuoikeutettu sitä jalostamaan. Veljellisesti, suurissa kansankokouksissa sovitut lakiuudistukset päättyivät sitävastoin verenvuodatukseseen.

Lopulta Stephenin tulkinta liberaalista yhteiskunnasta alkoi muistuttaa benthamilaista tarkkailulaitosta. Tiedostamattaan kansalaiset saivat nauttia vapautta, minkä takasi laaja pakotteiden ja sanktioiden verkosto. Pinnalta katsoen, nor-

¹³ Tässä Stephen nojautui Henry Mainen teokseen *Ancient Law* (1870).

maalissa elämässä, tavat ja sosiaalinen koodisto rakensivat automaattisestikin rehellistä luonnetta ja velvollisuudentuntoista mieltä. Mill halusi pidäkkeitä höllennettävän, jotta ihmisillä olisi ollut enemmän tilaa kehittää itseään, Stephenin yhteiskunnassa ne toimivat vieteistä ja intohimoista 'vapautuvan' ihmisen kasvattajina. Ihanteellista olisi ollut jos ne olisivat tehneet itsensä tarpeettomiksi, mutta ihmiskunnan kokemukset osoittivat, että ihminen kouliintui vapaaksi vain raskaitten, sukupolvesta toiseen toistuvien yritysten ja erehdysten kautta.

Millin ja Stephenin toisistaan poikkeavat elämäkokemukset epäilemättä osaltaan vaikuttivat näin erilaisten liberalismien syntyyn: Millin eksentrisyys tuntui vaativan kaikkien, jopa naisten, älyllisen potentiaalin vapauttamista, Stephenin Intia-kokemukset, erityisesti varakuningas Mayon salamurha, vahvistivat hänen käsitystään tehokaiden lakien ja niiden toimeenpanon välttämättömyydestä (Stephen, 1873, 295). Lailla ei ainoastaan rangaistu, sillä myös vainottiin paheita. Kapinointi oli kuin kuolemansynti. Kaikenlaisten innovaattorien paheena oli kärsivällisyyden puute sosiaalisten ongelmien edessä. Ikäänkuin olisi ollut omantunnon kysymys ruveta mellakoihin 'ihmisoikeuksien' puolesta. Millaisen yhteisön he saisivatkaan aikaan:

»They would be a set of Communists, breaking down every approved maxim of conduct and every human institution». (Stephen, 1873, 337)

V

Mill ei ollut enää vuonna 1873 vastaamassa Stephenin hyökkäykseen, mutta on olemassa merkkejä siitä, että Mill oli pitänyt Stephenin aikaisempaa kritiikkiä irrelevanttina (Stephen, 1873, 339). Eräs Millin kyvykkäimmistä oppilaista, liberaali John Morley, tunnetun *On Compromise* (1874) -teoksen kirjoittaja, astui puhumaan oppisänsä puolesta. Millia puolusti myös liberaali Leslie Stephen, James Fitzjamesin veli ja hänen ensimmäisen elämäkertansa kirjoittaja. Heidän Fitzjames Stephenin käsityksiin kohdistama kritiikkinsä on hautautunut Stephenin oletetun 'konservatismiin' hyväksikäytön alle, ja on tasapuolisuuden vuoksi lyhyen analyysin arvoinen sekin. Se valottaa myös liberalismien sisällä 1870-luvulla käydyssä vapaus -keskustelussa aikaisemmin ignoroituja aiheita ja niiden muunnelmia.

Sekä Morley että Leslie Stephen olivat järkyttäneitä siitä, ettei Fitzjames Stephen ollut liberaalina löytänyt Ranskan vallankumouksen suu-

rista ihanteista mitään hyvää. Eivät Voltaire, Rousseau ja Diderot sittenkään olleet valtiopetoksellisia salaliittolaisia, vaan poliittisen filosofian rohkeita ja ennakkoluulottomia uudistajia (Kent, 1978, 117, 119, 123; Stephen, Leslie, 1892, 328). Morley sanoutui tosin itsekin irti näiden auktoriteettien abstrakteista vapauden ideoista, mutta oli ehdottomasti sillä kannalla, että ilman pakotteiden purkamista ihmisen kehitys ei ollut ajateltavissa. Vapaus voitiin määritellä positiivisesti myös mielentilaksi, joka syntyi »vaapaassa suostuttelussa, argumentoinnissa, hengenviljelyssä ja hyveellisen esimerkin voimalla» (Morley, 1970, 119). Oli kovin synkkää ajatella, että ihmistä voitiin sivistää vain pelotteilla ja rangaistuksilla – voihan itsekukin valistuneena aikana tietoisesti valita hyveen noudattamisen. Morleyn tulkinnan mukaan Mill ei ollut tarkoittanut vapaudella sitä, että kaikki saivat tehdä, mitä ikinä halusivat vaan, että jokaisella oli oikeus päättää asioista, jotka vaikuttivat vain häneen itseensä:

»A man has a right to keep poisons in his closet though he has no right publicly to distribute them for cordials». (Morley, 1970, 133)

Näin kansalaisille jäi tilaa valita itse arvonsa eikä viranomaisten tai moralistisen tarvinnut hänelle niitä opettaa. Mill ei ollut koettanut osoittaa, etteikö pakotus saisi hyvääkin aikaan, voihan se pitää esimerkiksi horjuvan kansalaisen kaidalla polulla, mutta pakotuksen haitallinen, orjallisuutta lisäävä kokonaisvaikutus oli aina suurempi paha kuin vapauden oma-aloitteisuutta vahvistava taipumus. Paternalismilla oli tendenssi vahingoittaa kohteensa itsekunnioitusta ja haitata tämän mahdollisuuksia oppia itsehillintää. Näin Morley läheni nykyaikaisempaa voluntaristista utilitarismia, vaikka ei systemaattisesti käyttänytään valintojen kieltä (Morley, 1970, 121–124; vrt. Ryan, 1970, 126, 129). Leslie Stephen puolestaan uskoi Morleyn tavoin veljeään enemmän ihmiseen kysyen, olivatko pelko ja 'voimien kokoaminen' tosiaan ainoat motiivit, jotka toivat ihmiset yhteen? Olihan olemassa historiallisiakin syitä uskoa, että moraalinen käyttäytyminen *edelsi* lakien laatimista ja ensimmäistä hallitusta maan päällä (Stephen, Leslie, 1892, 328). Näin vapauden historia olisi voinut alkaa aikaisemmin kuin Fitzjames Stephen oli kuvitellut.

VI

Stephenin sijoittaminen liberalismien kenttään on problemaattista, koska hänen ideansa kuulostavat postmoderniin korvaan kovin paternalistisil-

ta. 'Vanhojen vapauksien', jopa etuoikeuksien puolustus lähitulevaisuudessa uhkaavaa massojen demokratian tyranniaa vastaan oli kuitenkin olennaisesti 1800-luvun liberalismiin kuuluvaa. Liberalismiin ilmaantui 1870-luvulla jännitteitä, jotka saivat liberaalit etsimään uutta ideologista suuntaa. Vuosina 1868 ja 1873 heidän puolueensa oli kärsinyt raskaita vaalitappioita ja niille oli löydettävä selitys. Liberaalien älymystö, Stephen mukaanluettuna, vieraantui hallituspolitiikasta ja joutui – akateemisen luonteensa vuoksi – kokolailla eristyksiin päivänpolitiikasta. Useimmat heistä torjuivat sekä radikalismia että puoluejohtajansa, Gladstonen 'moraalisen' politiikan. Jotkut taipuvat rasialismiin, jotkut imperialismiin, jotkut nationalismiin puoleen. Jotkut toimivat yhteistyössä mm. fabiaanisosialistien kanssa. Stephen omaksui lujan legalismin. Vuoden 1886 Irlannin itsehallintokysymyksen aiheuttaman hajaannuksen siemenet kylyttiin jo vuonna 1876, kun akateemiset liberaalit ryhtyivät vastustamaan Gladstonen moralistisia kannanottoja Bulgarian verilöylyjen yhteydessä. Turkkilaisien kristittyjen vaino ei heidän mielestään ollut brittien huolenaiheita, oli tärkeämpää – konservatiivipääministeri Disraelin politiikkaa¹⁴ myötäillen – pysytellä siitä syrjässä ja valvoa brittien etuja itäisellä Välimerellä. Stepheniä kiivastutti Gladstonen »valtiomiestaidon katoaminen ja päättämättömyys imperiumin asioissa».¹⁵ Radikaaliliberaalit, ns. pikkuenglantilaiset, eivät ymmärtäneet imperiumin lähetystehtävän merkitystä, sitä, että briteille oli annettu tehtävä valistuneella lainsäädännöllä sivistä 'alemmilla' sivistysasteilla eläviä kansoja. Lähetystehtävällä oli tarjota emämaan aristokratialle juuri sellaisia yleviä, hallitsemaan kykenevää luonnetta kysyviä toimia, joissa Stephen itse oli kouliintunut Intian lakien kodifiointityönsä aikana. Stephen tosin jäi nousevien liberaali-imperialistien varjoon eikä kyennyt ajamaan ideoitaan läpi poliittisella areenalla. Hänen temperamentinsa ankaran aristokraattinen laillisuudentunto sai hänet vieroksumaan aikansa poliittista kulttuuria, joka ei vulgaarisuudessaan vastannut Stephenin 'vapaudelle' asettamia vaatimuksia.

Millin ja Stephenin liberalismien erona ei ollut se, etteikö Mill olisi kunnioittanut lakia ja järjes-

tystä, vaan se, että Mill olisi Stepheniä vähemmän turvautunut lakiin muutettaessa ihmisten käyttäytymistä ja oikaistaessa heidän kieroutuneita luonteitaan. Millin Stephenin legalismia individualistisempi, liberaali näkemys edellytti, että yksilöt ja ryhmät saivat, minkään auktoriteetin keskusteluun puuttumatta tehdä keskenään selkoa siitä, mikä oli elämässä suvaittavaa ja mikä hylättävää (vrt. Reiman, 1997, 74, 176–177). Mill uskoi, että pelkillä kielloilla ja sanktioilla ei saada älyllistä ja moraalista edistystä aikaan, ja että vähemmistöjen autonomian vuoksi viranomaisten puuttuminen heidän asioihinsa oli väärin (Mill, 1974, 123, 141–146). Stephenille pienryhmien 'elämäkokeilut' muistuttivat rikollisuutta, mutta jos ne pysyivät yksityisasioina ne saivat jäädä viranomaisilta rauhaan. Usein niistä kuitenkin kehkeytyi demoralisaatiota, kiihotusta ja kuohuntaa. Klassisena liberaalina Stephen pelkäsi sitä tyranniaa, joka syntyi epästabiilissa yhteiskunnallisessa tilanteessa, kun kansalaiset asettuivat moraaliltaan epäilyttävien demagogien johdettaviksi. Silloin oli lain otteen oltava pitävä. Millkin pelkäsi enemmistöjen tyranniaa, mutta uskoi, että suurin osa briteistä ymmärtäisi rationaalisen argumentoinnin merkityksen. Viranomaiset saivat keskustelun tuoksinassa käyttää auktoriteettiaan ja 'voimaansa' vain saman verran kuin kansa oli antanut omasta 'voimastaan' pois silloin, kun kuviteltu 'alkuperäinen' sopimus oli tehty. Stephen vaati lainkuuliaisuutta, mutta ei siinä Montesquieun tarkoittamassa ahtaassa mielessä, että kansalaiset voivat tehdä vain sen, minkä laki sallii. Liberaalina hän salli kansan eetoksen ja moraalin muutoksen heijastuvan lainsäädännössä valtiomiesharkinnan jälkeen, Mill näki lain jo sinällään rajoittavan vapautta ja oli siksi, vapautta yhä laajentaakseen, valmis hyväksymään 'kokeilevan' elämän lain kouran ulottumattomissa. Nykyaikaisena ilmaistuna hänelle liberaalin poliittisen kulttuurin toimivana ytimenä tuli olla kansalaisten todellinen ja vaikuttava tahto, ei yhteisön moraalinormisto (vrt. Reiman, 1997, 232; Airaksinen, 1998, passim). Stephenille sen tahdon ruumiillistumia olivat 'kyvykkäimmät', ne joitten hän uskoi osaavan arvioida kansan eetoksen painoarvon lakien säilyttämiseksi ja muuttamiseksi.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Carlyle, Thomas, *The French Revolution*, 3 vols., James Fraser, London, 1837 (1834).
de Tocqueville, Alexis: *Democracy in America*. Transl. by Henry Reeve and introd. Patrick Renshaw. Words-

¹⁴ Disraelin vaallvaltina oli vuoden 1873 vaaleissa puolustaa imperiumin integraatiota (yhteiset tariffit, puolustus ja mahdollinen yhteinen edustuselin) liberaalien imperiumin purkamisretoriikkaa vastaan. Ks. Disraelin puhe Chrystal Palacessa 24.6. 1872. Teoksessa Eldridge, 1996, doc. vii, 87–89.

¹⁵ J.F. Stephen varakuningas Lyttonille (1876). Lainaus, Roach, 1957, 71–73.

- worth Classics, Chatham, London, 1998 (1835, 1840).
- Dilke, Charles, W.: *Greater Britain*, 5th ed., MacMillan & Co., London, 1870 (1867).
- Hobbes, Thomas: *Leviathan*. Ed. with introd. Richard Tuck, C.U.P., 1996 (1651).
- Mallock, W.H.: *Aristocracy and Evolution*, A. & C. Black, London, 1898.
- Mill, John Stuart: *On Liberty*, Harmondsworth, Penguin Books, 1974 (1859).
- Mill, John Stuart: *Utilitarianism, On Liberty, Essay on Bentham*, William Collins Sons & Co., Glasgow, 1979.
- Oxford English Dictionary*, viii, 2nd ed., O.U.P., 1989.
- Mill, John Stuart: *The Principles of Political Economy*, Fairfield, New York, 1976 (1848).
- Mill, John Stuart: *Memorandum of the Improvements in the Administration of India*, London, 1858, facsimile repr. 1968.
- Morley, John: Mr Mill's Doctrine of Liberty. *Nineteenth Century Essays*, University of Chicago Press, Chicago & London, 1970.
- Stephen, J.F.: Mr Carlyle. *The Saturday Review*, v(June 19, 1858).
- Stephen, J.F.: Doing Good. *The Saturday Review*, viii(December 17, 1859a).
- Stephen, J.F.: On Liberty. *The Saturday Review*, viii(February, 1859b).
- Stephen, J.F.: Liberalism. *Cornhill Magazine* V(1862).
- Stephen, J.F.: Bentham's Theory of Legislation. *Horae Sabbaticae*. MacMillan & Co., 3rd series, London, 1892a (1866).
- Stephen, J.F.: Hobbes on Government. *Horae Sabbaticae*. 2nd series, London, 1892b (1866).
- Stephen, J.F.: Sovereignty. *Horae Sabbaticae*. 2nd series, London, 1892c (1866).
- Stephen, J.F.: Burke and Tocqueville on the French Revolution. *Horae Sabbaticae*. 3rd series, London, 1892d (1866).
- Stephen, J.F.: Burke on the English Constitution. *Horae Sabbaticae*. 3rd series, London, 1892e (1866).
- Stephen, J.F.: *Liberty, Equality, Fraternity*, 2nd ed., Smith, Elder & Co., London, 1874 (1873).
- Kirjallisuus
- Airaksinen, Timo: Demokratian kohtalo. *Helsingin sanomat*, 10.4. 1998.
- Best, Geoffrey Best: *Mid-Victorian Britain, 1851–1875*, 3rd impr., Fontana Press, Glasgow, 1978.
- Bevington, M.M.: *The Saturday Review 1855–1868*, Morningside Heights, New York, 1966.
- Burrow, J.W.: Faith, Doubt and Unbelief. *The Victorians*. Ed. Laurence Lerner, Methuen & Co., London, 1978.
- Colaiaco, I.A.: *James Fitzjames Stephen and the Crisis of Victorian Thought*, St Martins Press, London, 1983.
- Collini, Stefan, Winch, Donald & Burrow, J.W.: *That Noble Science of Politics*, C.U.P., Irlthlingborough 1983.
- Collini, Stefan: *Public Moralists. Political Thought and Intellectual Life in Britain 1850–1930*, O.U.P., 1991.
- Cox, R.G: The Reviews and Magazines. *From Dickens to Hardy. The New Pelican Guide to English Literature*, ed. Boris Ford, Penguin Books, 1982.
- Eldridge, C.C.: *Disraeli and the Rise of a New Imperialism*, University of Wales Press, Cardiff, 1996.
- Evans, Eric J.: *The Forging of the Modern State. Early Industrial Britain 1783–1870*, Longman, London, New York, 1983.
- Halmesvirta, Anssi: *Turanilaisia ja herrasneekereitä*. Historiallinen Arkisto 103, SHS, Helsinki, 1993.
- Harvie, Christopher: *The Lights of Liberalism*, Allen Lane, London, 1976.
- Hostettler, John: *Politics and Law in the Life of Sir James Fitzjames Stephen*, B. Rose, Chichester, 1995.
- Houghton, W.E.: *The Victorian Frame of Mind*, Yale University Press, New York, 1957.
- Ihalainen, Pasi: 'Discourse on Political Pluralism in early eighteenth-century England'. *Väitöskirjan käsikirjoitus, JY, historian laitos*, 1998.
- Kent, Christopher: *Brains and Numbers: Elitism, Competition and Democracy in Mid-Victorian England*, Toronto University Press, 1978.
- Kirk, Russell: *The Conservative Mind*, Blackstone, London, 1954.
- Mason, Michael: *The Making of Victorian Sexuality*, O.U.P., 1995.
- Matthew, H.C.G.: *The Liberal Imperialists*, O.U.P., 1973.
- Quinton, Anthony: *The Politics of Imperfection*, Faber and Faber, London & Boston, 1978.
- Reiman, Geoffrey: *Critical Moral Liberalism. Theory and Practice*, Rowman & Littlefield, London, 1997.
- Roach, John: Liberalism and the Victorian Intelligentsia. *Cambridge Historical Journal* xiii, 1(1957).
- Ryan, Alan: *The Philosophy of John Stuart Mill*, MacMillan, London, 1970.
- Semmel, Bernard: *The Governor Eyre Controversy*, MacGibbon & Kee, London, 1962.
- Shannon, Richard: *Gladstone and Bulgarian Agitation 1876*, Thomas Nelson & Sons, London, 1963.
- Smith, K.J.: *James Fitzjames Stephen. Portrait of a Victorian Rationalist*, C.U.P., 1988.
- Stephen, Leslie: *The Life of Sir Fitzjames Stephen*, Smith, Elder & Co., London, 1892.
- Suvanto, Pekka: *Konservatismi Ranskan vallankumouksesta nykypäiviin*, SHS, Helsinki, 1994.
- Tuck, Richard: Introduction. *Thomas Hobbes, Leviathan*, C.U.P., 1996.